

תיבה ה'-2: עדויות לעלייה בשיעור התעסוקה של גברים חרדים בכוח העבודה ב-2010 ו-2011¹

ניתוח סקרי כוח האדם של הלמ"ס מצביע על עלייה מהירה בשיעור התעסוקה של גברים חרדים (על פי הגדרה רחבה) מכ-39 אחוזים בשנת 2009 לכ-46 אחוזים בשנת 2011. עיקר הגידול בתעסוקה הוא בענפי המגזר העסקי. הגדלת שיעור התעסוקה בקרב אוכלוסיות חרדיות, ובפרט בקרב גברים חרדים, הוגדרה כאחד מהיעדים העיקריים של האג'נדה החברתית-כלכלית. ועדת טל קבעה שנת הסתגלות לעוזבי ישיבות כדי להקל על השתלבותם בתעסוקה. הממשלה אף הציבה כיעד את הגדלת שיעור התעסוקה של גברים חרדים בגילי העבודה העיקריים מכ-40 אחוזים בשנת 2008 ל-63 אחוזים בשנת 2020. הגדלת שיעורי התעסוקה בקרב החרדים מקבלת משנה חשיבות לנוכח חלקם הגדל באוכלוסיית גילי העבודה.

ניתוח השינויים בדפוסי התעסוקה של החרדים נתקל בקושי שבהגדרה ובזיהוי של אוכלוסיות חרדיות בנתונים הרשמיים ובסקרים². בסקרי כוח האדם משק בית מזוהה כמשק בית של חרדי או בן ישיבה אם נכלל בו מי שמוסד ההשכלה האחרון שלמד בו הוא ישיבה גבוהה. הגדרה זו מכילה באוכלוסיית בני הישיבות בוגרי ישיבות לא-חרדיות, כישיבות הסדר, ומוציאה ממנה בני ישיבות חרדים שלמדו במוסד אחר לאחר סיום לימודיהם בישיבה. בעיית הזיהוי של האוכלוסייה החרדית מחריפה עם יישום המדיניות לעידוד התעסוקה בקרבה, שכן בהשפעת מדיניות זו חרדים רבים פונים לרכישת השכלה גבוהה במוסד שאינו ישיבה³.

כדי להתמודד עם הקושי האמור ניתוח זה עושה שימוש בשתי הגדרות: משקי בית שנכללים בהם בוגרי ישיבות גבוהות באותה שנה (הגדרת המועצה הלאומית לכלכלה) ומשקי בית שנכללים בהם בני ישיבות מתמידים - מי שזוהו כבוגרי ישיבות בסקרי כוח האדם בשנתיים רצופות, שהם מעין "ליבת" האוכלוסייה החרדית. יעד תעסוקת החרדים שהציבה הממשלה מתייחס להגדרה הראשונה, ואילו ההגדרה השנייה מקטינה הטיית-באמידה הנובעת מלימודים מאוחרים במוסד שאינו ישיבה. הניתוח גם מבחין בין תעסוקה בכלל לתעסוקה במגזר העסקי, להוציא משלחי יד של "כלי קודש" (משגיחי כשרות, שוחטים וכו'); זאת כדי לבחון את ההשתלבות של גברים חרדים בפעילות כלכלית שאינה מזוהה עם המגזר החרדי באופן מסורתי.

שיעור התעסוקה בקרב בני ישיבות על פי שתי ההגדרות עלה במהירות: מכ-39 אחוזים בשנת 2009 לכ-46 אחוזים בשנת 2011 על פי ההגדרה המרחיבה (של המועצה הלאומית לכלכלה), ומכ-31 אחוזים לכ-38 אחוזים בקרב בני הישיבות המתמידים. העלייה המהירה-במיוחד על פי ההגדרה השנייה מרמזת כי אין זו תוצאה של הטיה סטטיסטית, אלא שינוי אמיתי, המתחולל גם ב"ליבה" של האוכלוסייה החרדית. גם התמדתו של שיעור התעסוקה הגבוה במשך שנתיים, בניגוד לעלייה הזמנית בשנת 2006, מחזקת את הטענה כי אכן מתחולל שינוי אמיתי. ולבסוף, העלייה המהירה של התעסוקה במגזר העסקי להוציא "כלי קודש" מלמדת כי גברים חרדים מגדילים את היקף השתתפותם בפעילות הכלכלית הכללית. לעת עתה אין אנו יכולים להעריך באיזו מידה תרמו לעליית שיעור התעסוקה של החרדים בתקופה הנסקרת מדיניות התעסוקה הממשלתית כלפי האוכלוסייה החרדית, חוק טל, שנחקק לפני כעשור ובוטל על ידי בג"ץ בפברואר 2012, וגורמים אחרים, כגידול הביקוש הכללי לעבודה בשנתיים האחרונות.

¹ המשך לתיבה ה'-2 בדוח בנק ישראל לשנת 2010.

² לדיון מקיף בזיהוי האוכלוסייה החרדית ראו: י' פרידמן ושות' (מארס 2011), "שיטות מדידה ואמידת גודלה של האוכלוסייה החרדית בישראל", הלמ"ס; ח' לוין ור' הכהן (יולי 2010), "שיטות לזיהוי ואפיון כמותי של המגזר החרדי", המועצה הלאומית לכלכלה.

³ מספר החרדים שרכשו השכלה או הכשרה המכוונת לשוק העבודה גדל מכאלפיים באמצע העשור הקודם לכ-6 אלפים בשנת 2010, ומספר הסטודנטים החרדיים במוסדות האקדמיים גדל ממאות בודדות לכ-2,500.

למרות העלייה המהירה של שיעור התעסוקה של הגברים החרדים, שעל פי הגדרת המועצה הלאומית לכלכלה עומד על כ-45 אחוזים, שיעור זה עדיין רחוק מיעד התעסוקה שהממשלה הציבה לגביהם לשנת 2020 (63 אחוזים). יתר על כן, שיעור המועסקים החרדים בענפי המגזר העסקי נמוך במיוחד ביחס ליהודים אחרים, ואילו חלקם של המועסקים בשירותים הציבוריים (מנהל ציבורי, חינוך וכו') לרבות בשירותי דת, עולה על שליש מהמועסקים החרדים. השאיפה לשילובם של החרדים בחיים הכלכליים מחייבת אפוא הגדלה ניכרת של שיעור תעסוקתם בענפי המגזר העסקי. לבסוף, מספר שעות העבודה השבועיות של המועסקים החרדים נמוך משמעותית מזה של יהודים אחרים; מצב זה מקטין את שכרם של החרדים ומקשה על היחלצותם של משקי הבית החרדיים מעוני - אחד המניעים העיקריים ליעדי התעסוקה של הממשלה.

עלייה מתונה של תעסוקת החרדים בשנים 2008-2009 אובחנה על ידי המוסד לביטוח לאומי על בסיס נתונים מינהליים⁴, אולם עלייה זו לא באה לידי ביטוי בסקרי כוח האדם בשנים 2008-2009. הניתוח הנוכחי הוא רק פרסום ראשון (למיטב ידיעתנו), בדבר עלייה מהירה בשיעור ההשתתפות של חרדים בשנים 2009-2010, שעד למחצית השנייה של שנת 2011 אופיינו בביקוש ער לעבודה. מכאן שהמגמה המסתמנת מהאומדים המוצגים כאן עלולה להיות זמנית, או מוטת עקב זיהוי האוכלוסייה החרדית בסקרי כוח האדם; רק בעזרת נתונים ממקורות נוספים, וכן נתונים עתידיים המתייחסים לשנים שאינן שנות גאות כלכלית, יהיה ניתן לקבוע אם אכן חל מפנה היסטורי בדפוסי התעסוקה של האוכלוסייה החרדית.

לוח 1: שיעור התעסוקה, שיעור התעסוקה במגזר העסקי ושעות העבודה השבועיות בקרב בני ישיבות ויהודים אחרים, 2002 עד 2011 (אחוזים)

(אחרי 8)									
יהודים אחרים			בני ישיבות מתמידים ¹			בני ישיבות ¹			
מספר שעות	שיעור התעסוקה		שעות	שיעור התעסוקה		מספר שעות	שיעור התעסוקה		
העבודה בשבוע	במגזר העסקי ²	שיעור התעסוקה	העבודה בשבוע	במגזר העסקי ²	שיעור התעסוקה	העבודה בשבוע	במגזר העסקי ²	שיעור התעסוקה	
47.6	63.7	77.9	38.4	11.0	29.0	40.3	17.1	35.6	2002
47.6	63.6	77.3	36.7	10.5	28.9	39.3	18.6	36.4	2003
47.6	64.8	78.2	39.7	11.6	25.2	39.7	18.7	36.5	2004
47.5	65.7	78.8	38.9	13.0	25.7	41.3	19.2	38.0	2005
47.4	67.2	79.9	37.5	15.4	34.4	38.7	19.5	40.2	2006
47.5	68.4	81.6	36.4	11.3	29.5	40.0	19.3	38.2	2007
46.8	68.5	81.7	35.7	11.5	29.3	38.4	19.9	39.6	2008
46.2	66.8	79.7	35.9	10.3	30.7	39.3	18.4	38.7	2009
46.3	67.6	80.7	37.7	15.0	34.1	37.7	21.3	42.2	2010
46.0	68.8	81.4	37.2	17.1	38.3	39.5	24.6	45.6	⁴ 2011

(1) בני ישיבות הם יהודים שבית הספר האחרון של אחד מבני משק ביתם היה בשנה הרלוונטית ישיבה גבוהה, או התגוררו ביישובי הגרעין החרדיים (הגדרת המועצה הלאומית לכלכלה). בני ישיבות מתמידים הם יהודים שבית הספר האחרון של אחד מבני משק ביתם בשנה הקודמת ובשנה הנוכחית היה ישיבה גבוהה.

(2) שיעור התעסוקה במגזר העסקי אינו כולל בעלי משלחי יד הקשורים לשירותי דת, כשוחטים, משגיחי כשרות וכו'.

(3) נתוני השנים 2002-2008 שורשרו על פי מקדמי הניפוח של מפקד 2008 לבני ישיבות וליהודים אחרים, אך מסיבות טכניות לא לבני ישיבות מתמידים.

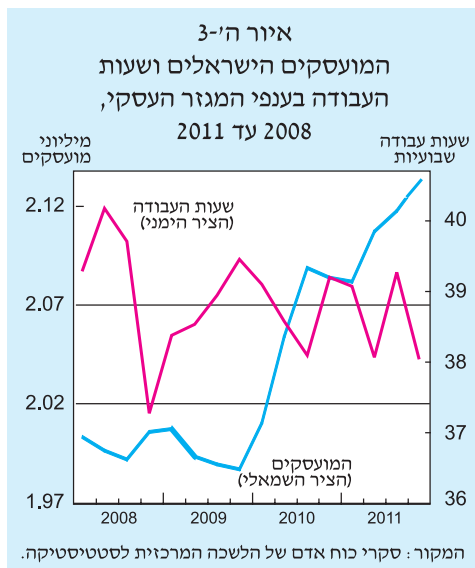
(4) נתוני שנת 2011 הם לשלושה הרבעים הראשונים בלבד.

המקור: עיבודי בנק ישראל לסקרי כוח האדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

⁴ דניאל גוטליב ואסתר טולידנו, "הרכב התעסוקה לפי קבוצת אוכלוסייה בישראל בשנות ה-2000", ניירות עמדה, המוסד לביטוח לאומי (7 בנובמבר 2011).

ב. התעסוקה והשכר בענפי המגזר העסקי

נמשך גידול התעסוקה
במגזר העסקי לאורך
השנה, תוך תנודתיות
במספר שעות העבודה
למועסק.

במחצית הראשונה של 2011 נמשכה התרחבות התעסוקה בענפי המגזר העסקי - המשיך להתרחבותה בשנה הקודמת, עם ההתאוששות מהמשבר העולמי. ירידת קצב הצמיחה של המשק במחצית השנייה של 2011 משתקפת בעצירת הגידול של מספר משרות השכיר במגזר העסקי, החל מיולי 2011, אך ההאטה טרם באה לידי ביטוי במספר המועסקים ובשכר הנומינלי למשרת שכיר, שהמשיכו לעלות גם במחצית השנייה של השנה. עיקר הגידול של התעסוקה בענפי המגזר העסקי היה במועסקים הישראליים, אולם גדל גם מספר העובדים הפלסטינים והעובדים הזרים. ניתן להעריך כי גידול התעסוקה במחצית הראשונה של השנה

הוא תוצאת התרחבות של הביקוש לעבודה והיצע העבודה גם יחד. גידול הביקוש בא לידי ביטוי גם בגידול מספרן של משרות השכיר ובעליית השכר הנומינלי והשכר הריאלי בניכוי מחירי התוצר. גידולו של היצע העבודה בא לידי ביטוי בגידול התעסוקה, לנוכח עלייה קטנה של השכר הריאלי במחירי הצרכן.

בתשומות העבודה (סך שעות העבודה) בענפי המגזר העסקי נמשכה מגמת העלייה של השנתיים האחרונות, אך זאת תוך תנודתיות בין רביע לרביע. התנודות בתשומות העבודה השנה הן בעיקרן תוצאה של שינויים בשעות העבודה למועסק, תוך גידול איטי יחסית של מספר המועסקים, בפרט השכירים, לאחר שבשנה הקודמת נבע גידולן של תשומות העבודה בעיקר מהגידול המהיר של מספר המועסקים (איור ה-3, לוח ה-3).

סיבות אפשריות להאטת קצב הגידול של מספר המועסקים, ובפרט של מספר השכירים בענפי המגזר העסקי, הן הקיפאון בשיעור ההשתתפות הכללי, ובמחצית השנייה של השנה - חשש להאטה בפעילות הכלכלית, הגורם למעסיקים להימנע משכירת עובדים חדשים, ולהעדיף שינוי של מספר השעות למועסק לשם התאמת התפוקה לביקוש. יש לציין כי מפני התדירות הרבעונית של סקרי כוח האדם קשה לנתח על פיהם את ההאטה שהסתמנה במחצית השנייה של שנת 2011.

לעומת זאת, הנתונים החודשיים של משרות השכיר מספקים תמונה חדה של המפנה במחזור העסקים: ביולי 2011 נפסק הגידול הרצוף של מספר משרות השכיר במגזר העסקי, גידול שהחל עם התאוששות המשק, באמצע שנת 2009. במחצית השנייה של השנה מספרן של משרות השכיר במגזר העסקי נשאר כ-2.15 מיליון התמתנות הביקוש לעבודה התבטאה, כאמור לעיל (ראו סעיף הביקוש לעבודה), גם בנתוני המשרות הפנויות (איור ה-4).

עם זאת, הקיפאון במספר משרות השכיר (תלושי משכורת) והשכירים במגזר העסקי במחצית השנייה של השנה מצביע על האטה בגידולו של הביקוש לעובדים, ולא על ירידה של הביקוש, כפי שאירע בעת ירידת מספרן של משרות השכיר במהלך המשבר, ב-2008 ובמחצית הראשונה של 2009. כמו כן לא הואט במידה ניכרת קצב העלייה של השכר